Baddeley, A. (1998). *Memoria umană*. Bucureşti: Teora.

10. DEPOZIŢIILE MARTORILOR OCULARI

Acum câţiva ani, am primit un apel telefonic neaşteptat. Un avocat din Londra dorea să ştie dacă aş fi pregătit să confirm în faţa completului de judecată faptul că o figură văzută o singură dată nu poate fi recunoscută după 11 luni. Deoarece nu eram în posesia unor date referitoare la durabilitatea memoriei figurilor, l-am refuzat, dar am solicitat mai multe informaţii despre caz. S-a dovedit a fi vorba despre o anchetă privind cazul lui George Davis, care avea să devină faimos, un ucigaş profesionist din East End, Londra, care era acuzat de atac armat. Probele se bazau, în cea mai mare măsură, pe raportul unui poliţist, martor ocular, care pretindea că îl văzuse pe Davis foarte rapid şi în condiţii care erau departe de a fi ideale, cu 11 luni înainte, şi care îl identificase ulterior într-o confruntare făcută de poliţie. În ceea ce priveşte depoziţia martorului ocular, existau multe puncte dubioase, inclusiv faptul că acestuia îi fusese arătată o fotografie a lui Davis, înainte de confruntare. Avocatul însă era mai puţin interesat de aceste aspecte ale cazului şi, deoarece eu nu eram pregătit să atest situaţia menţionată în legătură cu recunoaşterea figurilor după un interval de timp, tot ceea ce am putut face a fost să îl recomand unui coleg. Cazul a fost judecat şi Davis a fost condamnat.

În lunile următoare, familia şi prietenii lui George Davis au lansat o campanie de protest foarte puternică şi bine organizată. Ei pretindeau că, din cauza cazierului său, el a fost condamnat pentru un delict pentru care era total nevinovat. Campania s-a bucurat de mult interes, în special după ce participanţii au făcut imposibilă desfăşurarea unui meci de cricket, pentru calificare, între Anglia şi Australia; ei au pătruns, noaptea, pe teren şi au demontat porţile.

În general, ucigaşii profesionişti acceptă ideea că pot fi prinşi, din timp în timp, şi nu fac prea mult caz de acest lucru. De aceea, vehemenţa protestului şi indignarea familiei lui George Davis sugerau că s-ar putea să fie vorba despre un caz căruia nu i se găsise răspunsul corect. În final, procesul s-a rejudecat, probele aduse de martorul ocular au fost considerate neadecvate, iar George Davis a fost eliberat. Curând după aceea el a fost prins participând la un furt, judecat şi condamnat. De data aceasta nu s-a înregistrat nici un protest.

INOCENT SAU VINOVAT?

Indiferent dacă este, sau nu, demnă de încredere, depoziţia martorului ocular are o mare greutate. În 1976, Comitetul Devlin a analizat toate acţiunile de confruntare a martorilor cu suspecţii care au avut loc în Anglia şi Wales, în anul 1973. Acestea au fost în număr de peste 2000, iar 45 la sută dintre ele s-au încheiat cu identificarea unui suspect. În total au fost aproape 350 de cazuri în care identificarea cu ajutorul martorilor oculari a constituit *singura* dovadă de vinovăţie. Dintre aceştia, 74 la sută au fost condamnaţi, fapt care demonstrează greutatea mare pe care o au depoziţiile martorilor oculari.

Să analizăm următorul caz, relatat – ca şi o mare parte a acestui capitol – după excelentul studiu efectuat de către Elizabeth Loftus asupra depoziţiei martorilor oculari. La data de 15 mai 1975, directorul adjunct al unui magazin universal din Monroe, Carolina de Nord, a fost forţat să urce într-o maşină, de către doi indivizi, dintre care unul a îndreptat către el un pistol şi i-a cerut să se culce pe bancheta din spate a automobilului. El abia a apucat să arunce o privire asupra celor doi, înainte ca aceştia să-şi acopere faţa cu măşti. Apoi au mers la magazin şi i-au cerut directorului să deschidă seiful. Directorul i-a convins că nu cunoaşte combinaţia cifrelor, astfel încât cei doi s-au mulţumit cu 35 dolari din portofelul lui şi l-au lăsat să plece.

Victima, Robert Hinson, nu a putut oferi decât puţine informaţii despre răpitorii săi; el a menţionat că unul dintre ei avea înfăţişarea unui spaniol şi că maşina lor era un Dodge Dart, din 1965, de culoare foarte deschisă, precum şi faptul că unul dintre cei doi semăna cu un bărbat care solicitase, recent, o slujbă la magazin. Pe baza dovezilor fragmentare disponibile a fost elaborat un portret-robot al unuia dintre suspecţi.

Câteva zile mai târziu poliţia opreşte un Plymouth Valiant şi arestează şoferul şi pasagerul, Sandy şi Lonnie Sawyer. Nici unul dintre aceştia nu arăta asemănător portretului-robot şi nici unul nu solicitase vreo slujbă la magazinul universal, ambii negând că ar avea cunoştinţă despre răpire. La proces, Robert Hinson i-a identificat pe cei doi Sawyer ca fiind indivizii care l-au răpit. În ciuda faptului că opt martori au confirmat că, în timpul răpirii, Sandy se afla acasă, iar alţi patru au susţinut că Lonnie era la o tipografie unde îşi vizitase prietena, juriul i-a găsit, pe cei doi, vinovaţi. În timp ce erau scoşi din tribunal, Lonnie a strigat: „Mamă, tată, faceţi apel. Nu suntem vinovaţi!“

Fraţii Sawyer au avut norocul de a fi susţinuţi de o familie hotărâtă şi perseverentă, de un detectiv particular tenace şi de un producător de televiziune care a considerat că acest caz merită atenţie. Prima fisură a apărut în 1976, când Robert Thomas, închis la un centru de reeducare a tineretului, a recunoscut că a fost unul dintre cei care l-au răpit pe Hinson. Încurajat de aceasta, detectivul a reverificat unele dintre indiciile mai vechi şi a descoperit că Thomas solicitase într-adevăr o slujbă la magazin, cu puţin înaintea răpirii. Mai mult, el avea un prieten a cărei mamă poseda un Dodge Dart ,1965. Detectivul şi-a continuat cercetările intervievând câţiva dintre juraţi; unii dintre ei au admis că, deşi dovezile nu păreau foarte solide, ei au obosit în final şi s-au lăsat influenţaţi de majoritate.

Justificarea rejudecării procesului părea foarte puternică, însă judecătorul a decis, în ciuda probelor noi, că trecuse prea mult timp. S-a apelat la guvernator pentru graţiere şi, în timp ce se aştepta răspunsul, Thomas şi-a recunoscut vina în scris, apoi în faţa camerelor de luat vederi; ulterior a retractat depoziţia, dar în final şi-a retras retractarea. În ziua respectivă, guvernatorul statului Carolina de Nord i-a graţiat pe fraţii Sawyer. Ei petrecuseră doi ani în închisoare, scăpaseră ca prin urechile acului de sentinţa de condamnare pentru 28 şi respectiv 32 de ani, iar procesul intentat în scopul eliberării lor costase mii de dolari, epuizând resursele materiale ale familiei. Toate acestea s-au datorat deciziei juriului de a accepta declaraţia victimei, care recunoscuse că îi văzuse foarte puţin pe cei doi indivizi implicaţi în răpire şi care îşi susţinea punctul de vedere împotriva dovezilor prezentate de opt martori ce depuseseră mărturie în favoarea faptului că acuzaţii nu puteau fi prezenţi la locul infracţiunii. Este evident că, în acest caz, au fost angrenate forţe puternice, ca simpatia pentru victimă, revolta împotriva atacatorilor şi un sentiment că *cineva* trebuia adus în faţa justiţiei. Îndată ce au fost găsiţi nişte posibili vinovaţi, devine deja uşor să te convingi că delictul a fost rezolvat, în special atunci când victima este gata să-l indice pe acuzat.

MĂRTURII SUSPECTE

De cel puţin 80 de ani, psihologii manifestă interes privind exactitatea mărturiilor depuse de către martorii oculari. În 1895, psihologul J. M. Cattell menţiona unele cercetări cu privire la exactitatea reactualizărilor făcute de către studenţii săi în ceea ce priveşte evenimentele din viaţa cotidiană. El le-a pus întrebări cu privire la condiţiile meteorologice existente cu o săptămână în urmă – când fusese ninsoare, urmată de ameliorarea vremii. Dintre cele 56 de persoane care au răspuns, numai şapte au menţionat prezenţa zăpezii. După cum sublinia Cattell se pare că „relatările privind vremea de acum o săptămână nu sunt cu nimic mai exacte decât cele privind timpul probabil de peste o săptămână".

Cattell a pus subiecţilor săi următoarele întrebări:

Dintre castan şi stejar, care îşi pierde frunzele mai de timpuriu, în toamnă?

Când se află în câmp, caii îşi ţin capul sau coada în bătaia vântului?

În ce direcţie este orientat vârful seminţelor dintr-un măr?

Cattell a găsit că exactitatea observaţiilor nu a fost mult mai bună decât ar fi fost de aşteptat dacă subiecţii ar fi ghicit, pur şi simplu, răspunsurile. Castanii sunt cei care îşi pierd primii frunzele (59 la sută), caii îşi îndreaptă coada spre direcţia vântului (64 la sută), iar seminţele de măr sunt orientate cu vârful către tulpină (39 la sută).

În ceea ce priveşte reactualizarea detaliilor privind obiectele pe care le vedem sau le utilizăm în fiecare zi, stăm, de asemenea, foarte prost. Psihologii americani Adams şi Nickerson au solicitat subiecţilor lor să deseneze ceea ce este figurat pe ambele feţe ale unei monede americane de un cent. Subiecţii au reactualizat, în medie, numai trei din cele opt caracteristici mai importante ale monedei (un cap, Avem încredere în Dumnezeu, Libertate, data, forma, Statele Unite ale Americii, E Pluribus Unum şi un cent); chiar dacă subiecţii şi-au amintit caracteristicile monedei, ei nu le-au amplasat corect pe suprafaţa acesteia.

Fig. 33 Acestea sunt încercările a opt persoane de a desena, din memorie, o monedă de un cent. Dacă nu ne putem aminti corect elemente atât de familiare ca monedele, ce şanse avem să ne amintim exact evenimentele bruşte, neaşteptate?

Într-o altă experienţă, alţi doi cercetători americani au solicitat subiecţilor să deseneze toate monedele americane. A existat tendinţa de a desena în mod asemănător diferite monede, toate desenele conţinând caracteristicile care apar cel mai frecvent la monede. Când li s-a cerut să proiecteze o nouă monedă, subiecţii au avut tendinţa de a figura aceleaşi caracteristici, ceea ce sugerează că au păstrat în memorie o schemă generală corespunzătoare monedelor şi nu au reţinut trăsăturile specifice ale monedelor individuale.

S-ar putea presupune, pe drept cuvânt, că un martor ocular care a asistat la un eveniment special, ca de pildă o crimă, îşi va putea aminti mai bine acest eveniment decât caracteristicile incidentale ale unei monede sau ale altui obiect „familiar". Există însă mulţi factori care tind să întunece şi să distorsioneze memoria unui martor ocular. Unii dintre aceştia sunt evidenţi. De pildă, el vede incidentul numai o singură dată şi de obicei în mod neaşteptat. Ceea ce vede are, de obicei, o durată scurtă, iar criminalul are, de regulă, grijă să minimalizeze şansele de a fi recunoscut. Influenţa altor factori poate fi mai puţin evidentă şi directă.

INFLUENŢA VIOLENŢEI

La începutul anului 1989, într-o seară de duminică, am primit un telefon din partea unei persoane care s-a recomandat ca fiind detectiv pe lângă poliţia din San Diego. El cerceta un criminal în serie care îşi ucidea victimele prin tăierea beregatei şi a cărui a şaptea victimă reuşise să scape. Femeia pretindea că l-ar putea recunoaşte pe atacator. Întrebarea pe care mi-o punea detectivul era dacă efectul emoţiei puternice prin care trecuse martora nu putea să influenţeze exactitatea depoziţiei sale.

Acesta este un subiect important şi puternic controversat, în privinţa căruia există variaţii în ceea ce priveşte atât cunoştinţele convenţionale, cât şi cele profesionale. Conform unui studiu în care s-a lucrat cu 235 de avocaţi din America s-a stabilit că 82 la sută din martorii apărării erau de părere că emoţia puternică *poate* altera recunoaşterea figurilor, în timp ce numai 32 la sută dintre procurori au îmbrăţişat acest punct de vedere. Cine are dreptate? Produce, oare, emoţia puternică o marcare atât de pronunţată a experienţei încât aceasta se imprimă pentru totdeauna în memoria victimei, ori îi produce o reducere a capacităţii de a evoca amintirile, ca un rezultat posibil al inhibiţiei? Un număr de studii au încercat să răspundă la această întrebare deşi, chiar şi cei mai zeloşi experimentatori nu au încercat, din fericire, să-şi convingă subiecţii că urmează să li se taie beregata, astfel încât asupra datelor existente s-ar putea face observaţia că nu pot fi generalizate pentru condiţii de emoţie extremă.

Metoda uzuală de investigare a reactualizării evenimentelor ce poartă o încărcătură emoţională este de a prezenta subiecţilor un film sau de a pune în scenă un incident care corespunde unui eveniment de importanţă crucială, eveniment care poate fi asociat cu un act de violenţă, ca de pildă împuşcarea aparentă a unui copil. În general vorbind, datele existente par a sugera că amintirea privind un incident violent este mai puternică decât aceea care priveşte un eveniment neutru, însă detaliile asociate sunt mai slab amintite. În cazul unui experiment, fixarea oculară a imaginilor a fost folosită în scopul estimării cantitative a atenţiei acordate diferitelor aspecte ale unei scene, care includea, sau nu, incidente violente. Violenţa s-a caracterizat prin tendinţa de intensificare a atenţiei acordate incidentului central, faţă de elementele periferice, dar chiar şi atunci când timpul de vizionare a fost menţinut constant, prin prezentarea foarte rapidă a incidentului principal, s-a observat totuşi o tendinţă de actualizare mai bună în cazul actelor de violenţă.

Răspunsul la întrebarea detectivului din San Diego pare, deci, a depinde de detaliile situației, precum și de faptul că fața atacatorului este văzută ca un element central sau periferic sau cuțitul este privit ca element central sau periferic.

Există într-adevăr unele probe privind existența unui „focar al armei", în baza căruia victima și-ar concentra mai mult atenția asupra armei în sine decât a atacatorului. Într-un experiment de simulare efectuat de către Loftus la Universitatea din Michigan, un subiect a fost rugat să aștepte în afara laboratorului experimental, înainte de a participa la un experiment. În condițiile „absenței armei", subiectul a ascultat o conversație banală despre unele defecțiuni ale echipamentului din sala de experiențe, după care cineva a ieșit din cameră ținând în mâinile murdare de unsoare un stilou, a rostit o singură frază și a plecat. În condițiile „prezenței armei", un alt subiect a fost lăsat să asculte un schimb de replici ostile între două persoane, care s-a încheiat cu spargerea unor sticle, ruperea unor scaune, urmate de părăsirea încăperii experimentale de către o persoană care ținea în mână un cuțit pentru tăierea plicurilor, plin de sânge; și de această dată, persoana a rostit o singură frază, înainte de a pleca. Ulterior, subiecților le-a fost prezentat un album conținând 50 de fotografii și li s-a cerut să stabilească dacă între acestea se află și imaginea persoanei care a ieșit din camera experimentală. În cazul condiției „fără armă", subiecții au identificat fotografia corectă în 49 la sută dintre cazuri însă în cazul situației „cu armă" numai identificările a 33 la sută dintre subiecți au fost corecte.

Un singur experiment de acest gen constituie o dovadă destul de puțin consistentă pe care să se poată formula o concluzie solidă, dar confirmă totuși rezultatele obținute în alte studii, în care se indică faptul că teama poate provoca o diminuare a atenției. Cu alte cuvinte, teama poate aduce în centrul atenției o trăsătură esențială privind o anumită situație, însă poate reduce exactitatea relatărilor martorului în ceea ce privește trăsăturile periferice.

FORMULAREA ÎNTREBĂRILOR

Martorii oculari sunt adesea solicitați să reactualizeze detalii ale unor incidente care s-au petrecut foarte repede și în mod neașteptat. În asemenea circumstanțe, există pericolul real ca audierea lor și în special modul de formulare a întrebărilor să provoace o distorsionare a răspunsurilor. Loftus a efectuat o serie de experimente în legătură cu aceasta. Într-unul dintre studii, subiecții au privit un film legat de un accident de automobil și au fost apoi întrebați: „Care era viteza aproximativă a automobilelor atunci când s-au lovit?" Tuturor subiecților li s-a pus aceeași întrebare, cu excepția faptului că termenul *lovit* a fost înlocuit cu *izbit, ciocnit, pocnit* sau *au intrat în contact*. Estimările vitezei de deplasare a automobilelor au evidențiat cele mai mari valori (aproximativ 70 km/h) atunci când a fost folosit termenul *izbit*, fiind mai scăzute în cazul cuvântului *ciocnit* (aproximativ 63 km/h), mai mici pentru *pocnit* (aproximativ 61 km/h) și au continuat să se diminueze pentru *lovit* (aproximativ 55 km/h) și au intrat în *contact* (aproximativ 42 km/h). Mai mult, atunci când au fost întrebați, peste o săptămână, dacă geamurile automobilelor s-au spart, sau nu, cei care au fost testați prin utilizarea termenului *izbit* au evidențiat o tendință susținută de a raporta (în mod incorect) spargerea geamurilor.

Într-un alt studiu, în care s-a utilizat de asemenea filmul unui accident, subiecților li s-a pus fie întrebarea: „Ați văzut *farul* spart?" fie „Ați văzut *un far* spart?" Subiecții care au văzut o versiune a filmului care prezenta farul spart al automobilului au răspuns prin „Da" la ambele formulări ale întrebării, cu frecvență egală, însă cei care au văzut o altă versiune a filmului au reactualizat, în mod fals, spargerea farurilor, frecvența răspunsurilor false fiind

de peste două ori mai mare atunci când au fost întrebați despre *farul* spart, față de situația în care întrebarea s-a referit la *un far* spart. În mod clar, subiecții au fost influențați de modul de formulare a întrebării.

O altă serie de experimente efectuate de către Loftus au demonstrat în mod convingător că evocarea unui incident, făcută de către un martor, poate fi modificată dacă în timpul chestionării sale se introduc, în mod subtil, noi informații. Într-unul dintre studii, subiecților li s-au prezentat o serie de diapozitive reprezentând un accident de circulație în care un pieton este lovit pe trecerea de pietoni. O mașină verde a trecut pe lângă locul accidentului fără să oprească, apoi a sosit o mașină a poliției și un pasager al uneia dintre automobilele implicate în accident a fugit după ajutor. Subiecților li s-au pus 12 întrebări în legătură cu accidentul. Întrebarea nr. 10 se referea la mașina *albastră* care a trecut pe lângă locul accidentului, fără să oprească.

Când, 20 de minute mai târziu, subiecții au fost rugați să reactualizeze culoarea mașinii care a trecut fără să oprească, cei cărora li s-a prezentat informația falsă au manifestat tendința de a opta pentru culoarea albastră sau verde-albastru mai degrabă decât pentru verde. Într-un alt experiment, Loftus a reușit să-și convingă subiecții să menționeze existența unui hambar inexistent care le fusese „inserat" în memorie în timpul chestionării.

Dacă evenimentele prezentate în relatările martorilor pot fi modificate înseamnă oare aceasta că *amintirea* lor reală s-a modificat sau că se schimbă doar ceea ce ei afirmă? Sunt ei oare susceptibili de a face o „presupunere" diferită sub influența presiunii de ordin social? Pentru a găsi răspunsul, Loftus a efectuat un experiment în care subiecții au văzut un accident de mașină în care era implicat un pieton, iar un automobil oprea fie la un semn de oprire, fie la un indicator de cedare a trecerii. Două zile mai târziu, subiecților li s-au pus o serie de întrebări despre accident, dintre care una căuta să-i influențeze în așa fel încât să-i îndepărteze de la ceea ce se întâmplase de fapt: dacă ei văzuseră un semn de oprire, întrebarea pusă cu scopul de a-i deruta se referea la semnul de cedează trecerea și invers. S-a trecut apoi la testarea amintirilor pe care le păstrau ei cu privire la incident, scop în care li s-au prezentat perechi de diapozitive și au fost chestionați cu privire la semnul de circulație pe care îl văzuseră. În cazul celor două diapozitive critice, unul evidenția un semn de oprire, iar celălalt un semn de cedează trecerea. Loftus s-a gândit că, în cazul când subiecții și-au amintit, în mod real, versiunea corectă, dar au răspuns altfel numai pentru a-i fi pe plac experimentatorului, efectul întrebării derutante ar putea fi înlăturat dacă pentru formularea unui răspuns corect li s-ar oferi o recompensă suficient de importantă. În consecință, unui grup de subiecți nu i s-a oferit nici o recompensă, unui alt grup i s-a promis 1$ pentru un răspuns corect, subiecților din cel de-al treilea grup li s-au oferit 5$, iar în cazul celui de-al patrulea grup s-a anunțat că persoanele care vor obține punctajul cel mai ridicat vor fi recompensate cu 25$. În ciuda acestui fapt, un procent situat între 70 și 85 la sută dintre cei testați au selectat răspunsuri greșite, în concordanță cu întrebarea derutantă; nu s-a observat nici un fel de tendință ca recompensa mai mare să determine o mai mare exactitate a răspunsului.

Alte experimente au arătat că subiecții au reacționat la fel de repede și convingător la informațiile înșelătoare ca și în situațiile în care nu le-au fost puse întrebări derutante. În final, Loftus a putut demonstra că efectul nu depindea de incapacitatea subiecților de a observa, în primul rând, informațiile de importanță capitală. Atunci când li s-a cerut imediat să prezinte o relatare a ceea ce văzuseră, ei au menționat, de obicei, informațiile relevante, însă subiecții care au menționat trăsăturile cele mai importante atunci când au fost testați imediat, au evidențiat un proces normal de deteriorare a memoriei în cazul când li s-a cerut să răspundă, mai târziu, unor întrebări înșelătoare.

Pe baza acestor date, Loftus a arătat că ceea ce se schimbă sub influenţa informaţiilor primite ulterior este amprenta reală de memorie. Admiţând că este logic imposibil să se demonstreze vreodată că undeva în creierul observatorului continuă să stea ascunsă o amprentă de memorie pură şi netulburată, cercetătoarea subliniază, oarecum justificat, că toate eforturile ei de a ajunge până la o asemenea amprentă au rămas fără rezultate. Prin urmare, se pare că ceea ce ne amintim este un amalgam a ceea ce vedem şi a ceea ce gândim ulterior. În legătură cu aceasta, Loftus citează o amintire vagă şi interesantă aparţinând psihologului elveţian Jean Piaget: „Una dintre primele mele amintiri ar data, dacă ar fi reală, din cel de-al doilea an al vieţii mele. Mai pot vedea şi acum, cu cea mai mare claritate, următoarea scenă în adevărul căreia am crezut până la vârsta de aproape cincisprezece ani. Stăteam în căruciorul meu, pe care bona îl împingea pe Champs Elysées, când un bărbat a încercat să mă răpească. Eram ţinut de hamurile strânse bine în jurul meu, în timp ce bona,

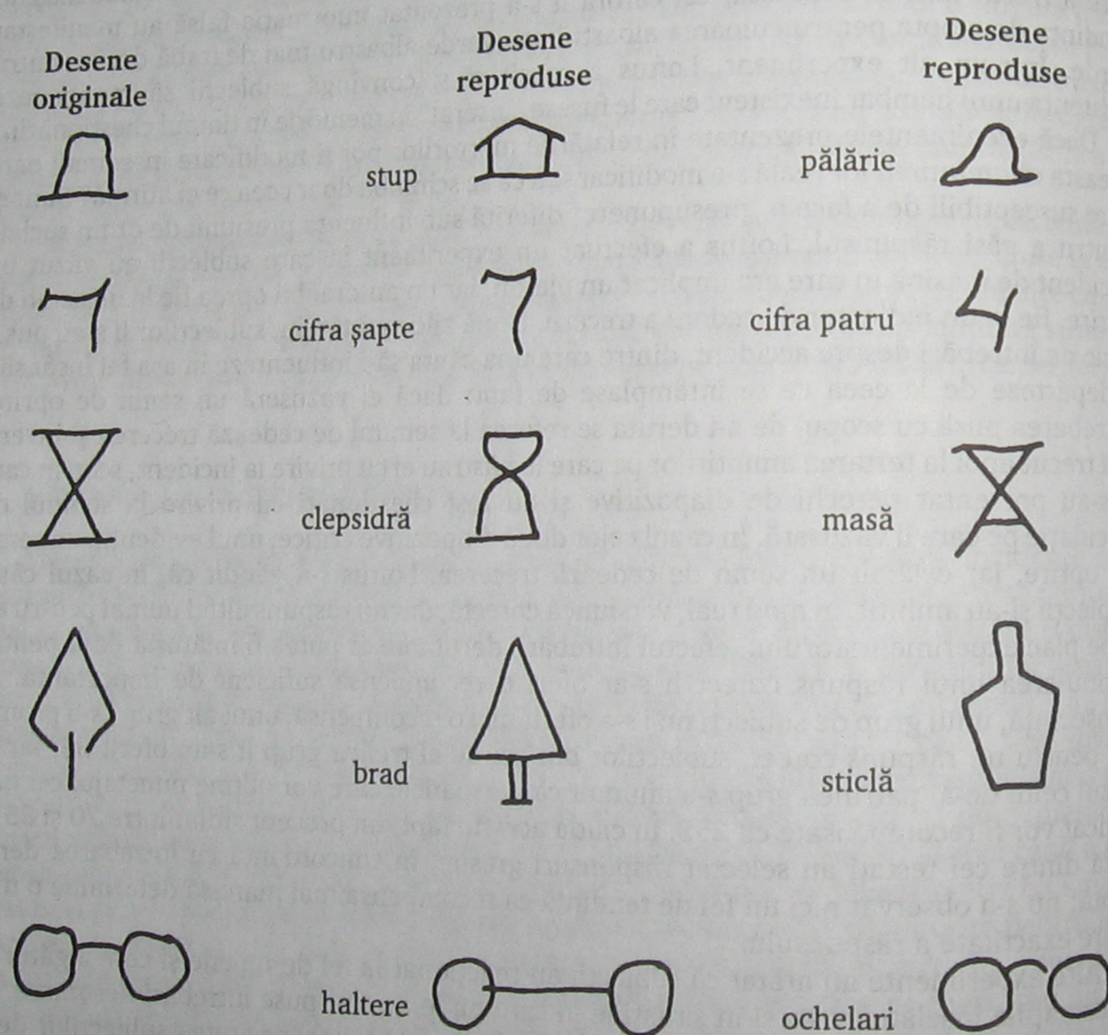

Fig. 34 Desenele din coloanele de mai sus demonstrează cât de uşor poate fi distorsionată memoria prin sugestie. Desenele din coloana din stânga sunt intenţionat ambigue, fiind însoţite, fiecare, de una dintre cele două etichetări la fel de plauzibile. Atunci când au fost rugaţi să le reactualizeze, desenele subiecţilor au evidenţiat o orientare în direcţia etichetării la care au avut acces, aşa după cum rezultă din coloana centrală şi din cea situată la dreapta.

curajoasă, încerca să se interpună între mine şi răpitor. Ea a fost rănită şi, mai văd şi acum, vag, zgârieturile de pe faţa ei. Apoi s-a adunat o mulţime de lume, a apărut un poliţist cu o pelerină scurtă şi un baston alb, iar omul a luat-o la sănătoasa. Mai pot vedea şi acum întreaga scenă şi o pot chiar localiza, lângă staţia de metrou. Când am ajuns la vârsta de aproape cincisprezece ani, părinţii mei au primit o scrisoare de la fosta mea bonă, prin care ne anunţa că s-a hotărât să se alăture «Armatei salvării». Ea dorea să mărturisească unele greşeli din trecut şi în special să ne înapoieze ceasul pe care îl primise cu ocazia evenimentului amintit. Ea inventase întreaga poveste, zgâriindu-şi singură faţă. Prin urmare, eu trebuie să fi auzit, în copilărie, relatarea acestei păţanii, pe care părinţii mei o crezuseră, iar apoi trebuie să o fi proiectat în trecut, sub forma unei informaţii percepute vizual."

Punctul de vedere al cercetătoarei Loftus cu privire la faptul că amprentele originale de memorie sunt distruse nu este însă acceptat universal. Doi cercetători, Bekerian şi Bowers, sunt de părere că amprenta originală supravieţuieşte şi că poate fi regăsită dacă se folosesc metode bazate pe indicii relevante. Ei au găsit că metoda standard folosită de către Loftus, de a adresa întrebări într-o modalitate relativ nestructurată, a produs, într-adevăr, un efect de influenţare indirectă a martorilor, însă distorsiunea provocată a dispărut atunci când subiecţii au fost chestionaţi în mod sistematic, începând cu primele incidente şi avansând, cronologic, până la cele din urmă. Alţi cercetători însă, ca McCloskey şi Zaragoza, nu au reuşit să obţină îndepărtarea efectului de influenţă indirectă, atunci când s-a procedat la o reactualizare cronologică, deşi au adus probe care susţin faptul că amintirea iniţială rezistă, dând astfel o altă interpretare efectului produs de adresarea unor întrebări ce conţin elemente de derutare a subiecţilor. Ei au sugerat că informaţia înşelătoare nu are nici un efect asupra persoanelor care au reuşit să-şi amintească bine un incident, dar exercită un efect de distorsionare a răspunsurilor la persoanele care au uitat în mod normal, încurajându-le să-şi orienteze răspunsurile în direcţia informaţiei înşelătoare. Acest argument nu a reuşit să o convingă pe Loftus. De fapt, ar fi posibil să existe mai mult decât o singură sursă de distorsionare. Cu toate acestea, indiferent de interpretarea teoretică a efectelor de acest fel, nu există nici o îndoială că depoziţiile martorilor oculari pot fi distorsionate de materialele introduse în timpul verificărilor. Este, în mod clar, extrem de important să se ţină seama de aceste fapte atunci când se intervievează suspecţii şi când se interpretează probele obţinute în condiţii situate sub nivelul optim.

Ce ar trebui să înveţe avocaţii din aceste demonstraţii privind posibilităţile de eroare ale depoziţiei martorilor oculari? Comisia Denning, alcătuită cu scopul de a face o reevaluare a depoziţiei martorilor oculari într-o serie de cazuri aparţinând justiţiei britanice, a ajuns la concluzia că mărturiile care nu sunt susţinute de alte probe nu ar trebui considerate niciodată drept suficiente pentru formarea unei convingeri. Poliţia britanică a fost de acord că, în ceea ce priveşte procedurile pe care le aplică, este necesară monitorizarea atentă a interviurilor, a căror înregistrare a intrat în practica de rutină. Practica prezentării unei fotografii a suspectului, în faţa martorilor, înaintea încercărilor de identificare, aşa cum s-a întâmplat în cazul lui George Davis, trebuie evitată.

Cercetări ample efectuate în domeniul psihologiei cu privire la acest aspect au condus la încercări de a elabora tehnici îmbunătăţite de intervievare, bazate pe principii psihologice. Un bun exemplu în acest sens îl constituie schema de intervievare cognitivă elaborată de către Fisher şi Geiselman. Aceasta se bazează pe patru principii generale de regăsire.

1. Reintegrarea mentală în condiţiile cu care subiectul s-a confruntat în timpul comiterii delictului şi în atmosfera tuturor contactelor personale înregistrate în perioada respectivă.

2. Încurajarea relatării fiecărui detaliu, indiferent dacă aceasta este periferic față de incidentul central.
3. Încercarea de a descrie incidentul de mai multe ori, de fiecare dată în altă ordine.
4. Încercarea de a raporta incidentul de pe pozițiile unor puncte diferite de vedere, inclusiv acela al altor participanți sau martori.

Primele două se bazează pe principiul *specificității de codificare*, adică încercarea de a asigura condițiile care să permită o apropiere maximă a contextului în care are loc reactualizarea de contextul în care martorul a asistat la comiterea delictului. Principiul al treilea și al patrulea încearcă să valorifice ideea că regăsirea materialului se poate face pe mai multe căi, diferite, care ar putea furniza informații asupra unor aspecte diferite ale experienței inițiale.

Într-un test inițial referitor la această metodă de abordare a interviurilor a fost folosit filmul unui delict violent, utilizat și în pregătirea polițiștilor; subiecții au fost intervievați după 48 de ore pe baza a trei scheme diferite. Prima schemă a corespuns modului de interviu pe baze cognitive, cea de-a doua a reprezentat procedura standard aplicată de către poliția din Los Angeles, iar cea de-a treia s-a bazat pe hipnotizarea subiecților și solicitarea ca ei să reactualizeze incidentul, urmărindu-se procedura standard. Ar trebui, poate, subliniat că aplicarea procedeului hipnozei este puternic controversată; în general, cu toate că acest procedeu mărește cantitatea informației reactualizate, el mărește, de asemenea, susceptibilitatea subiectului la sugestie determinând, adesea, și o creștere a numărului informațiilor false. Cele trei metode nu au fost diferite în ceea ce privește cantitatea de informații false pe care au generat-o, deși interviul condus conform procedeului standard a generat obținerea unei cantități mai mici de informație (29,4 elemente), atât față de interviul bazat pe hipnoză (38,0) cât și față de cel bazat pe abordarea cognitivă (41,2).

Într-un al doilea studiu s-a încercat introducerea unor informații înșelătoare prin adresarea întrebării „Era nervoasă persoana cu rucsac verde?", urmată de testarea ulterioară a subiecților pentru a verifica dacă aceștia vor raporta, în mod fals, că rucsacul era verde. Subiecții testați conform procedurii cognitive au fost mai puțini susceptibili de a fi influențați prin această informație înșelătoare.

Fisher și Geiselman au dezvoltat în continuare procedeul interviului cognitiv pe baza indiciilor obținute din analiza interviurilor „bune" și „slabe", pe care le-au folosit în scopul operării unor modificări. Acestea au inclus utilizarea în măsură mai mare a întrebărilor cu final deschis față de cele cu răspunsuri simple, „Da" sau „Nu", precum și încercarea de a le adresa martorului conform ordinii în care acesta a înregistrat experiența. Prin aplicarea unor astfel de metode, cercetătorii au găsit că procentajul răspunsurilor corecte a crescut de la 40 la sută la aproape 60 la sută.

În ultimii ani, un număr considerabil de cercetători au comparat eficiența interviurilor bazate pe metoda cognitivă cu aceea caracteristică tehnicilor standard. Bekerian și Dennett au studiat 27 de experimente în care s-a efectuat această comparație și au stabilit că, în toate cazurile, a existat un avantaj în favoarea interviurilor efectuate prin metoda cognitivă. Amploarea acestor avantaje a variat, dar, în medie, s-au obținut cu 30 la sută mai multe informații raportate corect. În general, se menționează o cantitate relativ mică de informații false, existând o tendință ușoară de diminuare a erorilor în cazul interviului efectuat conform metodei cognitive.

CUM NE AMINTIM FIGURILE UMANE

„Nu uit niciodată o figură!" Auzim adesea afirmații de acest gen, dar se justifică oare? Muriel Woodhead a manifestat un interes special pentru această problemă și a efectuat o

experiență în care unui număr de aproximativ 100 de femei casnice le-au fost prezentate o serie de figuri nefamiliare, fotografiate pe diapozitive, apoi li s-a cerut să le recunoască atunci când le-au fost arătate împreună cu o serie de diapozitive similare, dar cu figuri noi. Subiecții au fost rugați, de asemenea, să menționeze cât de bună era memoria lor pentru figurile umane. În ceea ce privește performanțele obținute în testul de recunoaștere, s-au observat diferențe mari, iar aprecierile personale privind memoria pentru figuri au evidențiat variații considerabile. Cel mai interesant fapt a fost acela că nu a existat absolut nici o legătură între performanțele obținute și autoapreciere. Unele femei au obținut performanțe extrem de bune însă s-au apreciat modest; altele au pretins că au o memorie remarcabilă pentru figuri, dar au obținut rezultate foarte slabe; unele s-au apreciat cu exactitate destul de bună, dar majoritatea s-au situat pe o poziție de mijloc. Acest lucru ar putea însemna, desigur, că testul nu a fost foarte realist, pentru că nu testase memoria pentru figuri în afara laboratorului, și că nici nu i se putea acorda prea multă încredere.

Profitând de faptul că deja testasem un număr mare de subiecți de-a lungul unei perioade de doi ani, sau chiar mai mult, m-am decis, împreună cu Muriel Woodhead, să urmăresc acest experiment cercetând dacă, în ceea ce privește memoria diferitelor persoane pentru figuri, existau diferențe importante. Am selectat persoane care obținuseră rezultate foarte bune, sau foarte slabe, în experiențele anterioare și le-am invitat pentru efectuarea unor teste ulterioare. Am observat că persoanele care obținuseră rezultate bune privind memoria pentru figuri au obținut, cu ocazia retestării, punctaje substanțial mai mari decât cele cu rezultate slabe. Am mai comparat memoria subiecților privind alte două tipuri de materiale, cuvintele tipărite și reproducerile picturilor. Scopul acestor teste a fost de a stabili dacă performanțele mai bune ale subiecților care s-au dovedit buni cunoscători ai figurilor sunt aplicabile tuturor aspectelor memoriei, memoriei vizuale generale, sau se reduc la memoria figurilor. Subiecții cu performanțe bune în recunoașterea figurilor umane s-au dovedit buni și în ceea ce privește recunoașterea picturilor, dar nu au evidențiat diferențe față de cei cu performanțe slabe de recunoaștere a figurilor, în ceea ce privește punctajul obținut pentru memoria verbală. Datele sugerează că memoria vizuală prezintă niște caracteristici speciale care o separă de memoria verbală, dar nu indică o distincție clară, în cadrul memoriei vizuale, în ceea ce privește memoria privind figurile umane și aceea pentru imagini ale obiectelor sau peisajelor.

De fapt, s-a sugerat că memoria pentru chipurile umane depinde de un sistem specific, localizat într-o parte specială a creierului. Una dintre probele citate uneori în sprijinul acestei ipoteze este furnizată de pacienții care suferă de *prosopagnozie*, o maladie neurologică rară, în cazul căreia bolnavul nu poate recunoaște figurile unor persoane altădată familiare, deși nu prezintă dificultăți de recunoaștere a obiectelor, și nici afecțiuni ale vederii. Un al doilea argument în favoarea punctului de vedere că percepția și memoria în ceea ce privește figurile umane prezintă caracteristici aparte derivă din observația că unghiul din care este privită fața unei persoane are o importanță specială. O față așezată invers față de poziția normală este mai greu de recunoscut decât o clădire așezată invers; de asemenea, este foarte greu de perceput expresia emoțională a unei fețe, atunci când imaginea ei este inversată.

Într-un studiu neuropsihologic, a fost testată memoria pacienților prezentând leziuni ale emisferei cerebrale drepte, în ceea ce privește figurile umane și clădirile, orientate fie în poziție normală, fie inversate; în cazul figurilor orientate normal, pacienții martor, având alte tipuri de leziuni cerebrale, au făcut mult mai puține erori decât cei cu leziuni ale emisferei cerebrale drepte. Dar atunci când figurile au fost orientate invers, situația s-a inversat: pacienții cu leziuni ale emisferei drepte au obținut rezultate mai bune decât

martorii. Situația nu s-a repetat în cazul imaginilor sau caselor, pentru care martorii s-au descurcat ceva mai bine în ambele cazuri. Deși aceste rezultate ar părea specifice figurilor umane, există date care sugerează că lucrurile nu stau astfel. De pildă, un pacient cu leziuni ale emisferei cerebrale drepte, care fusese un foarte atent observator al păsărilor, manifesta dificultăți mai mari decât recunoașterea figurilor umane; îi venea foarte greu să facă discriminările subtile necesare pentru a deosebi o specie sau subspecie de păsări, de o alta. Chiar dacă recunoașterea figurilor nu se dovedește a reprezenta o funcție separată, se pare totuși că ea depinde de detectarea diferențelor relativ subtile privind relațiile dintre elementele lor componente.

Din prima parte a acestui capitol rezultă clar că memoria privind figurile umane este foarte susceptibilă la erori. Poate fi ea ameliorată? Acum câțiva ani, Muriel Woodhead și Derek Simmonds, împreună cu mine, am fost invitați să evaluăm un curs al cărui unic scop era acela de a ameliora capacitatea recunoașterii și reținerii figurilor umane. Cursul era bazat pe un mod de abordare a problemei percepției figurilor, susținut de către Jacques Penry, inventatorul sistemului numit „Photo-fit“ (alcătuirea portretului robot). „Photo-fit“ se bazează pe asamblarea elementelor care alcătuiesc figura umană cu ajutorul unor seturi conținând imagini fotografice ale acestora, respectiv seturi de bărbii, nasuri, ochi, tipuri de păr și așa mai departe, toate reproduse după imagini reale. Prin combinarea acestor elemente este posibil să se obțină un număr foarte mare de figuri umane diferite. Inventatorul sistemului susține că un operator iscusit poate reproduce orice figură umană. Penry credea că, pentru a percepe și reține fața umană, trebuie să se extragă elemente care compun figura și să se repartizeze, în mod sistematic, pe categorii. El vorbește despre „citirea“ feței, constând în observarea elementelor componente și categorisirea lor după dimensiuni și forme, luând de pildă nasul și trecând apoi la clasificarea similară a celorlalte elemente. Acest punct de vedere nu îi aparține, desigur, lui Penry. Originea lui este mai veche, el datând cel puțin de la Leonardo da Vinci care, în tratatul său de pictură, discuta asupra memoriei pentru figurile umane, sfătuind artiștii să împartă fața umană în patru părți, respectiv fruntea, nasul, gura și bărbia. El povățuia artiștii să studieze formele posibile ale fiecăreia dintre aceste trăsături și, îndată ce au stabilit o serie de categorii, să le folosească pentru fiecare dintre figurile pe care le observă. Leonardo da Vinci susținea că acest procedeu va permite artistului să memoreze orice figură umană pe care a văzut-o o singură dată.

Cursul pe care l-am evaluat, împreună cu colegii mei, era inspirat din modul de abordare aparținând lui Penry și acorda o foarte mare atenție sistemului său de clasificare. Cursul era ținut cu mult entuziasm și imaginație și includea prelegeri, demonstrații cu ajutorul filmelor, discuții, prezentări de cazuri și exerciții în teren. Pentru a verifica eficiența cursului, noi am efectuat ulterior trei experiențe. În prima, subiecții au fost testați cu privire la capacitatea de a memora figurile și de a le recunoaște ulterior. În studiul al doilea și al treilea, subiecților li s-a cerut să examineze un set de fotografii ca și cum ei ar reprezenta oficialitățile însărcinate cu verificarea pașapoartelor pe un aeroport, urmărind o anumită persoană. În toate cele trei studii s-a lucrat, comparativ, cu două grupe de indivizi similari, însă o grupă a urmat cursul cu durata de trei zile și a fost, apoi, supusă testelor de evaluare, în timp ce indivizii din grupa a doua și-au continuat, în tot acest interval, activitatea normală. În cazul primelor două studii, nu s-a observat nici o diferență între cele două grupe. Cel de-al treilea studiu a relevat o ușoară diferență: indivizii care urmaseră cursurile de instruire au obținut rezultate *mai slabe* decât cei care nu participaseră la curs.

Din ce cauză a fost cursul atât de ineficient? O posibilitate ar fi aceea că, deoarece ne petrecem întreaga viață recunoscând figurile umane, participarea la un curs de două, trei

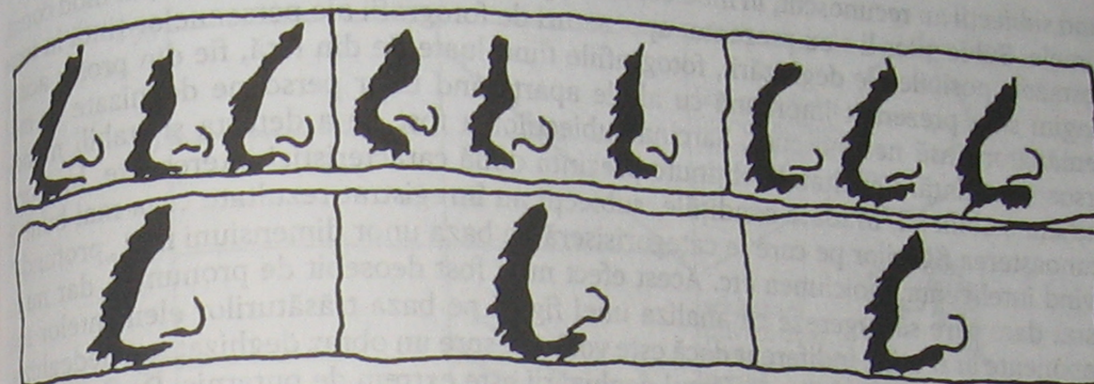

Fig. 35 Diferite categorii de nasuri, schițate de Leonardo da Vinci.

zile nu are șanse mari de a exercita o prea mare influență asupra modului în care percepem aceste figuri. O altă posibilitate ar fi aceea că instruirea s-a bazat pe principii necorespunzătoare. Modul de abordare elaborat de către Penry acordă o mare importanță analizei unei figuri pe baza separării elementelor sale componente. În acest sens s-ar putea face obiecția că perceperea unei figuri umane depinde de *modelul* conform căruia se efectuează procesarea elementelor specifice, ținându-se seama de modul în care fiecare trăsătură este corelată cu celelalte și nu izolându-se elementele individuale. Jucătorii de șah profesioniști pot percepe și reține foarte bine pozițiile de șah, deoarece ei țin seama de *modelul* distribuției pieselor și nu pentru că se concentrează asupra localizării sau imaginii pieselor considerate în mod individual. Acest punct de vedere este concordant cu modul de abordare a memoriei bazat pe „nivelurile de procesare“, discutat în Capitolul 9. Conform acestei teorii, procesarea „de suprafață“ (citirea trăsăturilor superficiale ale unui stimul) are ca rezultat formarea unei memorii slabe, în timp ce procesarea „de profunzime“ (sondarea sensului stimulului) permite formarea unei memorii mai bune.

Karalyn Patterson împreună cu mine am decis să testăm acest punct de vedere prin efectuarea unui experiment în care subiecții au fost rugați să categorisească fotografiile unor persoane necunoscute, fie pe baza unor dimensiuni fizice, conform indicațiilor lui Penry, fie aplicând mai multe dimensiuni de „profunzime“ ca de pildă onestitatea, inteligența, vioiciunea. Am mai inclus și un alt factor, anume deghizarea. Raționamentul nostru a fost acela că, deși ar putea fi mai ușor să-ți amintești o figură după sinceritatea sau inteligența pe care o degajă decât după nas sau după urechi, s-ar putea, la fel de bine, ca aprecierea, în linii generale, a unui personaj să poată fi mult mai ușor indusă în eroare prin deghizare. Ar putea fi mult mai ușor ca o persoană să fie făcută să pară mai prietenoasă, sau mai puțin inteligentă, decât să i se modifice forma feței sau dimensiunile nasului.

Drept material de recunoaștere am folosit fotografii aparținând unor actori amatori sau colegilor noștri, pe care i-am fotografiat fie nedeghizați, fie purtând barbă, perucă, ochelari, sau combinații ale acestor elemente. Fotografiile au fost realizate din față sau profil; un coleg, deghizat în mod corespunzător, s-a oferit să pozeze în fața subiecților. Subiecții au fost familiarizați cu câte o fotografie a fiecărei persoane, pentru fiecare combinație a elementelor de deghizare. Prezentarea fotografiilor a fost repetată până

când subiecţii au recunoscut, în mod constant, persoanele, reproducându-le, în mod corect, numele. Subiecţilor li s-au prezentat apoi seturi de fotografii ale persoanelor-ţintă în toate ipostazele posibile ale deghizării, fotografiile fiind luate fie din faţă, fie din profil; aceste imagini s-au prezentat împreună cu altele aparţinând unor persoane deghizate în mod asemănător, însă necunoscute. Sarcina subiecţilor a fost de a detecta şi stabili numele persoanelor-ţintă. Rezultatele obţinute prezintă două caracteristici interesante. În primul rând am stabilit că, în toate condiţiile, subiecţii au înregistrat rezultate ceva mai bune în recunoaşterea figurilor pe care le categorisiseră pe baza unor dimensiuni mai „profunde", privind inteligenţa, vioiciunea etc. Acest efect nu a fost deosebit de pronunţat, dar nu au existat date care să sugereze că analiza unei figuri pe baza trăsăturilor elementelor sale componente ar fi utilă, indiferent dacă este vorba despre un obraz deghizat sau nedeghizat. În al doilea rând, am stabilit că efectul deghizării este extrem de puternic. De fiecare dată când se adăuga sau se îndepărta un element al deghizării, probabilitatea de recunoaştere a figurii se micşora. Performanţele subiecţilor au variat de la extrem de bune, atunci când figura a fost prezentată sub forma învăţată iniţial, până la rezultate obţinute practic „după ghicit", atunci când s-au operat modificări ale numărului maxim de trăsături deghizate.

Nu există nici o îndoială că deghizarea poate fi foarte eficientă. Să luăm cazul unui violator din Cambridge. Acum câţiva ani, comunitatea campusului universitar din Cambridge a fost puternic afectată de delictele comise de către un violator. Era evident că persoana cunoştea foarte bine locul şi, prin urmare, era probabil, un localnic. Câteva dintre victimele sale l-au putut vedea, dar descrierile date de acestea erau întrucâtva deosebite, deoarece el purta uneori perucă, iar o dată era echipat cu o mască purtând pe ea inscripţia „VIOLATOR". Deşi, conform anumitor standarde, el era probabil apreciat ca nesemnificativ, pentru Cambridge reprezenta o ameninţare. Au fost preconizate diferite măsuri de precauţie, între care studenţii au avansat oferta binevoitoare de a dormi în dormitoarele fetelor! Pentru a nu rămâne mai prejos, Oxfordul şi-a generat, şi el, un violator propriu, deşi acesta nu a reuşit să capteze atenţia presei în măsura în care o făcuse adversarul său din Cambridge.

Principalele mijloace de a transmite informaţii privind o persoană căutată de autorităţi constau în descrierea verbală, metoda portretului-robot sau schiţarea figurii de către un desenator. Chiar o descriere verbală foarte exactă constituie, în mod clar, un mijloc nesatisfăcător de a comunica date privind înfăţişarea unei persoane. Încercaţi să vă descrieţi propria figură. Credeţi că aţi putea fi recunoscut de cineva după propria descriere, chiar dacă acel cineva ar fi propria dumneavoastră mamă? În consecinţă, poliţia foloseşte foarte mult procedeul „Photo-fit" sau sisteme similare, ca „Identikit", în combinaţie cu desenele executate de desenatorii care lucrează ca angajaţi proprii. Cât de potrivite sunt aceste sisteme pentru transmiterea imaginii unei figuri aşa cum şi-o aminteşte un martor? Această problemă a fost amplu studiată de către Graham Davis, Hadyn Ellis şi John Shepherd (un grup de psihologi de la Universitatea din Aberdeen) care au obţinut, în general, rezultate dezamăgitoare. Omul obişnuit are mari dificultăţi atunci când trebuie să reproducă o figură, chiar şi atunci când persoana s-a aflat exact în faţa sa. Atunci când grupul specialiştilor de la Aberdeen şi-a testat subiecţii cerându-le să alcătuiască un portret-robot al originalului unei figuri umane, pe baza procedeului „Photo-fit", performanţele au fost mai bune decât dacă ar fi lucrat la întâmplare, dar nu cu mult mai bune. Dovezile de care dispunem arată că nici eforturile depuse de desenatorii poliţiei nu dau rezultate mult mai bune. Din ce cauză? Poate, deoarece singura modalitate de a desena sau a alcătui un portret-robot implică folosirea caracteristicilor elementelor individuale, în timp ce, după cum am sugerat mai înainte, modul nostru de a percepe figura umană se bazează mai mult

Fig. 36 Cu ajutorul unei peruci sau bărbi, aveţi şansa de a fi recunoscut ca fiind infractorul. Figurile văzute dintr-o poziţie de trei sferturi faţă pot fi recunoscute mult mai uşor decât cele văzute din profil.

pe modele semnificative, decât pe trăsături. Fără îndoială că poliţia va continua să folosească metode de acest fel, pur şi simplu pentru că este atât de atrăgător să faci să circule fotografiile unor indivizi căutaţi, dar este foarte important să se recunoască limitele materialelor pe care le pot elabora martorii.

Să luăm cazul lui David Webb care a fost condamnat la 50 de ani închisoare, în 1976, în urma unui viol şi a unei încercări de viol însoţite de jaf, infracţiuni comise în două magazine cu articole de coloniale şi băcănie, din Everett, Washington, SUA. Webb a fost identificat pe baza unei fotografii-robot, efectuată cu ajutorul martorilor care l-au şi identificat la proces. El a fost condamnat, în ciuda inconsistenţei depoziţiilor făcute de martorii acuzării şi a probelor aduse de martorii apărării că s-ar fi aflat în altă parte în tipul comiterii delictului. Câteva luni mai târziu, un alt bărbat a mărturisit că a comis delictele pentru care fusese condamnat Webb. Mărturia sa a fost studiată şi, în 1978, Webb a fost eliberat. Fără această mărturie el s-ar afla şi acum în închisoare şi probabil că ar mai avea de stat acolo.

DEFILAREA SUSPECȚILOR ȘI ALCĂTUIREA ȘIRURILOR DE SUSPECȚI

Evident, suntem mai pricepuți în a recunoaște figurile decât în a ne reprezenta reactualizările, fie prin metoda „Photo-fit", fie prin descrieri. Din această cauză, procedeul defilării sau înșiruirea suspecților în fața martorilor constituie un element important al procesului de identificare a făptașului. Suspectul este prezentat împreună cu un număr de indivizi care nu sunt suspecți, având caracteristici asemănătoare, în linii generale, iar martorul este întrebat dacă recunoaște, drept delincvent, vreunul dintre indivizii din șir. Dacă se dorește ca probele să fie valide, este desigur extrem de important ca suspectul să nu fie evident diferit de ceilalți membri ai șirului (având rolul de a distrage atenția). Loftus descrie unele tehnici simple care permit alcătuirea unor șiruri corecte, astfel încât martorii să nu fie influențați indirect. Au existat însă cazuri când această influență a fost extremă: imaginați-vă că, în mijlocul unui grup de persoane cu părul de culoare deschisă, este amplasat cineva cu părul negru, sau că un tânăr suspectat de o crimă cunoscută a fi fost comisă de către o persoană tânără este așezat într-un șir alcătuit din bărbați de peste 40 de ani. Într-un caz extrem, când s-a știut că suspectul era de origine orientală, șirul a cuprins un singur oriental!

Asemenea cazuri sunt desigur foarte rare și, în orice caz, trebuie sesizate de către avocatul apărării, în momentul alcătuirii șirului. Dar pot intra în joc și alte influențe, mai subtile. De pildă, dacă unul dintre martori descrie criminalul ca fiind un bărbat cu înfățișare plăcută, va fi necesar ca întregul șir al persoanelor confruntate cu martorii să arate cât mai bine. O altă sursă de influențare este aceea care a acționat în cazul lui George Davis, unde fotografia sa i-a fost arătată martorului înainte de defilarea suspecților. În asemenea împrejurări, martorul poate fi tentat să selecteze figura cea mai familiară din șir, senzația de familiaritate fiind creată exclusiv de vizionarea fotografiei.

O sursă extrem de puternică de influențare o constituie, în cazul recunoașterii, îmbrăcămintea. Problema a fost studiată amplu în Australia, de către Donald Thomson, al cărui interes a fost deșteptat de un proces, în cazul căruia îmbrăcămintea purtată de criminal a constituit un factor foarte important, ceea ce a determinat ca o altă persoană, purtătoare a unei vestimentații similare, să fie indentificată ca autor al crimei. Thomson a putut demonstra că, atunci când este vorba despre locul delictului, sau îmbrăcămintea criminalului, contextul are o influență extrem de puternică asupra recunoașterii sau nerecunoașterii unei persoane. El a mai evidențiat că acest efect este prezent chiar și în cazul persoanelor foarte sofisticate, care sunt conștiente de posibilitatea unor influențe indirecte.

Thomson s-a implicat activ în prezentarea cazului menționat anterior, ca o dovadă a faptului că depozițiile martorilor oculari sunt îndoielnice și, cu o ocazie, a participat la o emisiune televizată dedicată acestui subiect. Câtva timp după aceea, el a fost ridicat de poliție fără a i se explica motivul arestării. El a presupus că este vorba de o hărțuire neoficială din cauza poziției sale dure în ceea ce privește calitatea depozițiilor martorilor oculari. O dată ajuns la biroul poliției, el a fost așezat într-un șir; o femeie care era foarte puternic afectată de emoție l-a identificat și apoi i s-a adus la cunoștință că este acuzat de viol. Când a solicitat amănunte, a rezultat că violul fusese comis în tip ce el participa la discuția televizată. Thomson a menționat că avea un alibi perfect și un mare număr de martori, inclusiv o persoană oficială, membră a Comitetului australian pentru Drepturi Civile și un comisar adjunct de poliție. Polițistul care i-a preluat declarația i-a dat atunci replica: „Da, cred că l-ai avut martor și pe Isus Hristos și pe regina Angliei!" A rezultat că, atunci când s-a produs violul, femeia urmărea emisiunea la care participase Thomson. El era victima unei situații adesea numite *transfer inconștient*, prin care un martor recunoaște corect o figură aparținând cuiva văzut mai înainte, însă asociază, incorect, figura respectivă cu delictul.

Thomson a mai atras atenția asupra unui alt aspect important al identificării, anume rolul jucat de alte cunoștințe în afară de amintirile care privesc evenimentul-țintă. El citează un caz al unui acuzat, identificat dintr-un șir al suspecților, care și-a schimbat identitatea cu un alt individ din celulă. Acuzatul și-a instruit cu minuțiozitate substitutul, care a fost intervievat de către avocatul apărării. În justiție, toți membrii l-au identificat pe substitut ca fiind atacatorul! În definitiv, el era persoana care se afla în boxă, nu-i așa? Când șiretlicul a fost dat pe față, acuzatul a fost achitat. Martorii au crezut că individul adus în fața tribunalului, de către poliție, era fără discuție cel pe care ei îl selectaseră din șir.

Ca și în cazul procedurilor bazate pe intervievare, problemele șirurilor i-au determinat pe anumiți psihologi să încerce să elaboreze metode mai bune. Aceste metode au o importanță specială în cazul mărturiilor depuse de copii, care ar putea fi intimidați de confruntarea cu un șir de adulți, toți asemănători cu străinul care comisese actul. O ieșire din această situație o oferă utilizarea unor înregistrări video conținând șiruri de suspecți, metodă care prezintă și avantajul de a nu mai necesita găsirea unor personaje potrivite pentru a asambla șiruri, ori de câte ori apare un nou martor.

O sursă de influențare indirectă a martorilor ar putea fi presupunerea, uneori implicită, dar în anumite situații explicită, că șirul îl include pe făptaș. Deoarece s-ar putea ca lucrurile să nu stea în acest fel, există pericolul clar de a încuraja falsa identificare. Chiar și atunci când nu se declară în mod explicit că șirul îl conține pe făptaș, martorii au tendința de a considera că el este prezent și se simt obligați să identifice persoana. O modalitate de a evita această situație constă în prezentarea, pe rând, a persoanelor din șir fără a spune martorului câte vor fi prezentate. Acest procedeu a fost aplicat de către Lindsay și colaboratorii săi din Canada, care au efectuat o serie de experimente în care subiecții au vizionat punerea în scenă a unui delict – cineva furând, de pildă, un aparat de radio din încăperea în care așteptau subiecții – ei fiind apoi rugați să identifice inculpatul pe baza unui set de fotografii. Aceste seturi s-au prezentat fie simultan, fie succesiv, fotografie după fotografie, fie că au inclus, fie că nu, fotografia inculpatului. În ceea ce privește probabilitatea identificării corecte a hoțului, nu s-au constatat diferențe, însă metoda secvențială (prezentarea fotografiilor una după alta) a redus numărul situațiilor în care subiecții au identificat o persoană nevinovată ca fiind făptașul.